

HAREZM TÜRKÇESİNDE İKİLEMELER

Hendiadyoins in the Kharezmi Turkish

Funda TOPRAK*

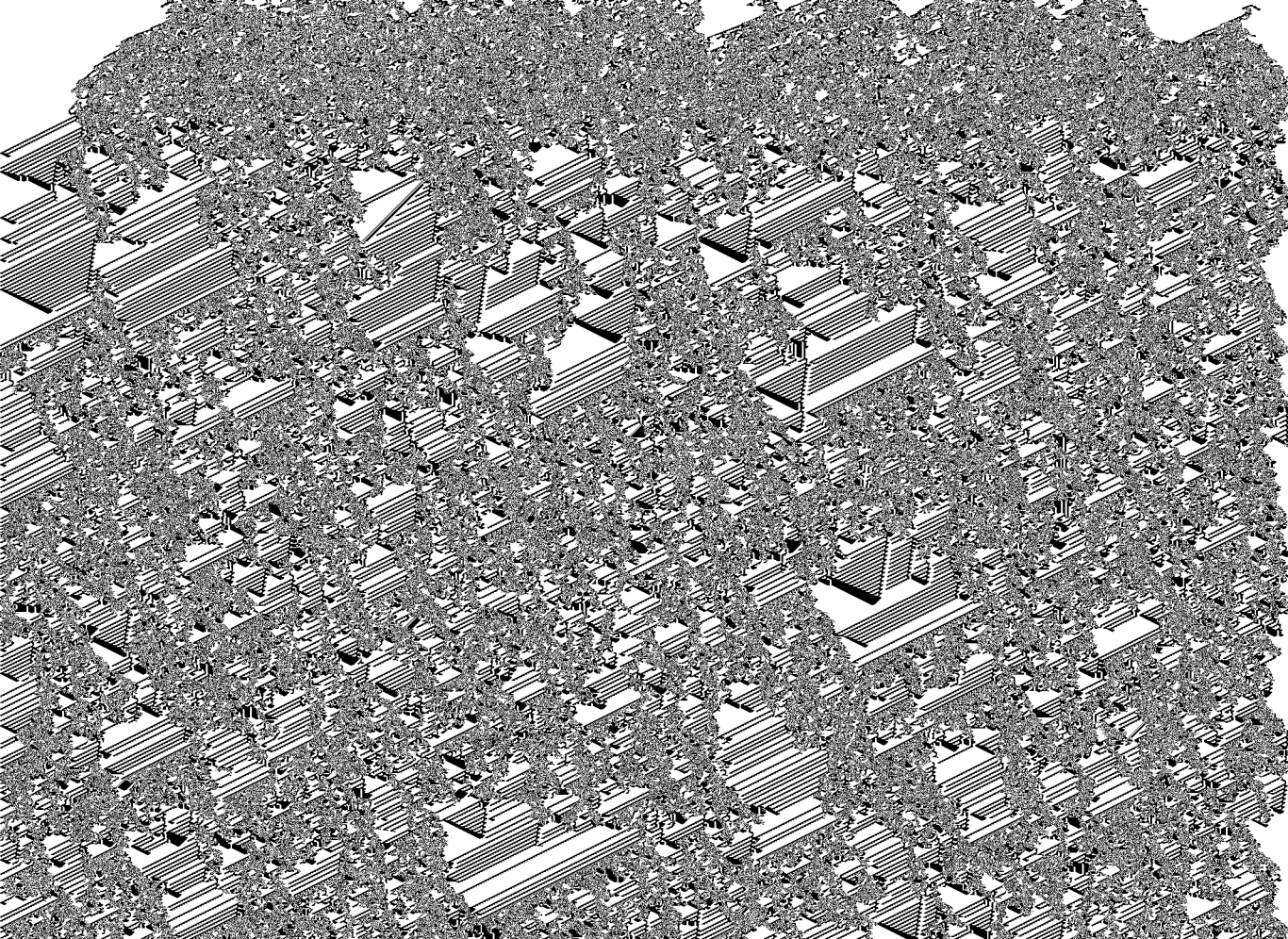
Özet

Harezmi Türkçesi Türk dilinin Karahanlı Türkçesinden Çağatay Türkçesine bir geçiş dönemi olması açısından önem taşır. Bu dönem üzerinde az çalışılmış sahalardan biridir. Bu çalışma Harezmi Türkçesine ait dört eser Kısasü'l-Enbiyâ, Nehcü'l-Ferâdis, Mu'înü'l-Mürîd ve Mukaddimetü'l-Edeb'ten yola çıkarak dönemin ikilemeleri üzerine yapılmış bir incelemedir. Bilindiği üzere Eski Türkçeden itibaren ikilemeler diğer dillerden daha işlevlik olarak Türkçede kullanılmıştır. İfade gücünü geliştiren, zenginleştiren bu yapı Harezmi Türkçesi metinlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmamızda Harezmi Türkçesinde ikilemeler, yapı, şekil ve kullanılan dil açısından tasnif edilmiş, örnekleri verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İkileme, Harezmi Türkçesi, hendiadyoin, tekrarlar.

Abstract

Kharezmi Turkish is too important because of its being transitional period from the Karahanid Turkish to the Chaghatai Turkish. There is no many studies carried out about this period. This article is a research deals with hendiadyoin of Kharezmi period, based on four main sources of that period, Kısasü'l-Enbiyâ, Nehcü'l-Ferâdis, Mu'înü'l-Mürîd and Mukaddimetü'l-Edeb. As known, hendiadyoins since the Old Turkish have been used in

Vecihe Hatipoğlu'nun da belirttiği gibi "Türkçe ikileme konusu ele alınmadan yapı bakımından aydınlatılamaz...İkileme Türkçenin zenginliğidir, yaratma gücüdür. Türk düşüncesindeki anlam bolluğunu kavram inceliğini karşılamak üzere sözcük kurar gibi türlü yönlerden birbiriyle ilgili iki sözcük yan yana getirilir ve yeni bir anlatım yolu yaratılır...İkileme aslında anlam gücü sağlamak için yaratılan bir psikoloji ve müzik olayıdır."³

İkilemeler üzerine yapılmış çalışmalarındaki eksik bir bölüm olan *Harezmi Türkçesinde İkilemeler*, çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır. Bilindiği üzere Harezmi Türkçesi 13. yüzyıldan itibaren Harezmi ve Sir Derya'nın aşağı kesimlerinde kısmen Oğuz ve Kıpçak yerli ağızlarının tesiri altında Karahanlı Türkçesi temelinde şekillenen ve bir geçiş dili özelliği gösteren döneme verilen isimdir. Çalışmamız bu döneme ait eserlerden Nehcü'l-Ferâdis, Kısasü'l-Enbiyâ, Mu'î nü'l-Mürî d ve Mukaddimetü'l-Edeb üzerine dayanmaktadır.

Harezmi Türkçesinde İkilemeleri incelerken Osman Nedim Tuna⁴, Saadet Çağatay⁵ ve Vecihe Hatipoğlu⁶'nın çalışmalarındaki tasnif esas alınmaya çalışılmıştır.

I. Fonetik Açısından Harezmi Türkçesinde İkilemeler

- a) Birinci sözcük vokalle başlayıp ikinci sözcük konsonantla başlayabilir: *arığ sılığ, ağığ sızlağ, ew bark, uluğ bedük, uruğ kadaş, uruş kiriş, ot yahn, oyun kültü, eş koldaş* vb.
- b) Birinci sözcük konsonant ikinci sözcük vokalle başlayabilir. Bu tür örnekler az sayıda görülmektedir: *yem içim, buşuğ açığ*
- c) İki sözcük de konsonantla başlayabilir: *büken bağursak, çerig kara, sıduk yarak, katış karış, koy kuzı yer kök, kul karavaş, yak yawuk, yaman yawuz*, vb.
- d) İki sözcük de vokalle başlayabilir: *ata ana, iñen üküş, oğul uşak*,
- e) Söyleyiş açısından düz vokaller yuvarlaklara, yine aynı şekilde tonlu sesler de tonsuz seslere oranla daha kolay söylenildiği için söyleyiş kolaylığı olan sözcükler önde, diğerleri ikinci sözcük olarak arkada kullanılmaktadır: *uruş kiriş, açığ sücüg, buşuğ açığ, bay çığay* vb.

- *saçım sakalım* : “saç sakal”, *ey anam oğlı saçım sakalım tutmağıl*, (126v11,12KE)
- *sansız sakışsız* : “sayısız”, *munça sansız sakışsız erke bardım teyür-sen*. (399-1NF) (180r19KE)
- *tapuğçı yumuşçı*: “hizmetçi”, *bizge niçe bakar-sen, biz kamuğ tapuğçı yumuşçılar-miz*. (183r21KE)
- *yerni kökni* : “yer gök”, “*yerni kökni yaratğan Tañrı* (79-12NF)

2. İkilemenin iki sözcüğü de farklı ekleri alabilmekte ya da biri ek alıp diğeri yalın halde kullanılabilir.

- *arığsız sasiğ* : “kirli, pis”, *eñ soñı itler öler kalur arığsız sasiğ et*, (238v7KE)
- *aşlık tarığ* : “buğday zahire”, *aşlık tarığ bolmuşda yegü çaklığ tögdürür erdi*. (92v10KE)

3. Aynı sözcüğün farklı şekillerinde de ikileme yapılabilir.

- *boş eyesiz* : “başı boş, sahipsiz”, *yılkı karaları boş eyesiz kalıp turur*. (228r1KE)
- *el künin* : “halk, topluluk” *eger kızını bermez erse men barıp el künin bozar-men*. (63v3KE)
- *kadğuluğ muñluğ*: “sıkıntılı, üzüntülü”, *kadğuluğ muñluğlarka buluşsunlar, ölümge anuk tursunlar*, (236v13KE)
- *küçlüg kavi* : “güçlü kuvvetli”, *ba'zılar küçlüg kavi erdiler*, (138r17KE)
- *muñ kadğu* : “sıkıntı, üzüntü”, *kaçan muñ kadğuğa mübtelâ bolsalar Mekkege kişi idip kurbân kılur erdiler*. (29v13KE)
- *oyun kültüğü* : “oyun eğlence”, *oyun kültüğü birle raks u tarâb kılı başladı*. (248v10KE)
- *pelidlik arığsızlık*: “pislik murdarlık”, *hemşe pelidlik arığsızlık birle 'ömrünü keçürgen za'ifa turur*. (68-4NF)
- *tetik 'akıllığ* : “zeki, akıllı”, *bir tetik 'akıllıg kızı bar erdi*. (231r15KE)
- *tün kün* : “gece gündüz” *eger ümmetleriñ tün kün içinde on namâzını öteyü bilmeseler, taksîrlik kılğaylar*. (59-8NF) (18v12KE) (172/2MM)
- *tünle kündüz* : “gece gündüz”, *Beytü'l-Ahzân içre kirip tünle kündüz inranu, yüzi körklüg Yūsufnu hakda kolğan Ya'küb ol*. (61v9KE)
- *yığı çoğı* : “ağlayıp, inlemek”, *yığı çoğı sahâbelerdin ôâhir boldı*, (236r3KE)
- *yığı sığıt* : “ağlayıp, inlemek”, *yığı sığıt kopardılar*, (242v3KE)

4. İkilemelerin unsurları arasına başka sözcükler girebilir.

- *yoksuz çığay* : “yok yoksul”, *mâlüm kâfirğa bolmasun tep yoksuz müsülmân çığaylarğa berdim*. (161v5KE)

5. Az sayıda da olsa üçlemeler görülebilir.

- *et+ ten+ sünük+* : “ten, vücut, kemik”, *öldüm telim yıllar keçti etim tenim sünüküm çürüdi*. (171r21KE)
- *sığıt inçik yığı*: “ah vah etmek, ağlayıp inlemek”, *tiñleyü turdum tükel yaş ün sığıt inçik yığı*, (238v4KE)

- *yorumçı müneccim+ kâhin+*: "müneccim", *tañdası yorumçı müneccimlerini kâhinlerini yığıp sordı.* (38r2KE)

6. Aynı kelimenin tekrarıyla ikilemeler yapılabilmektedir. Bunların bir kısmı yardımcı fiillerle kullanılmıştır. Bu şekilde kullanılan ikilemelerde Arapça ve Farsça kelimelerin de kullanıldığını görebiliyoruz.

- *adın adın* : "başka başka", *ol sağı dört adaklıg, tegme bir ayakı adın adın gevherdin.* (96v4KE)

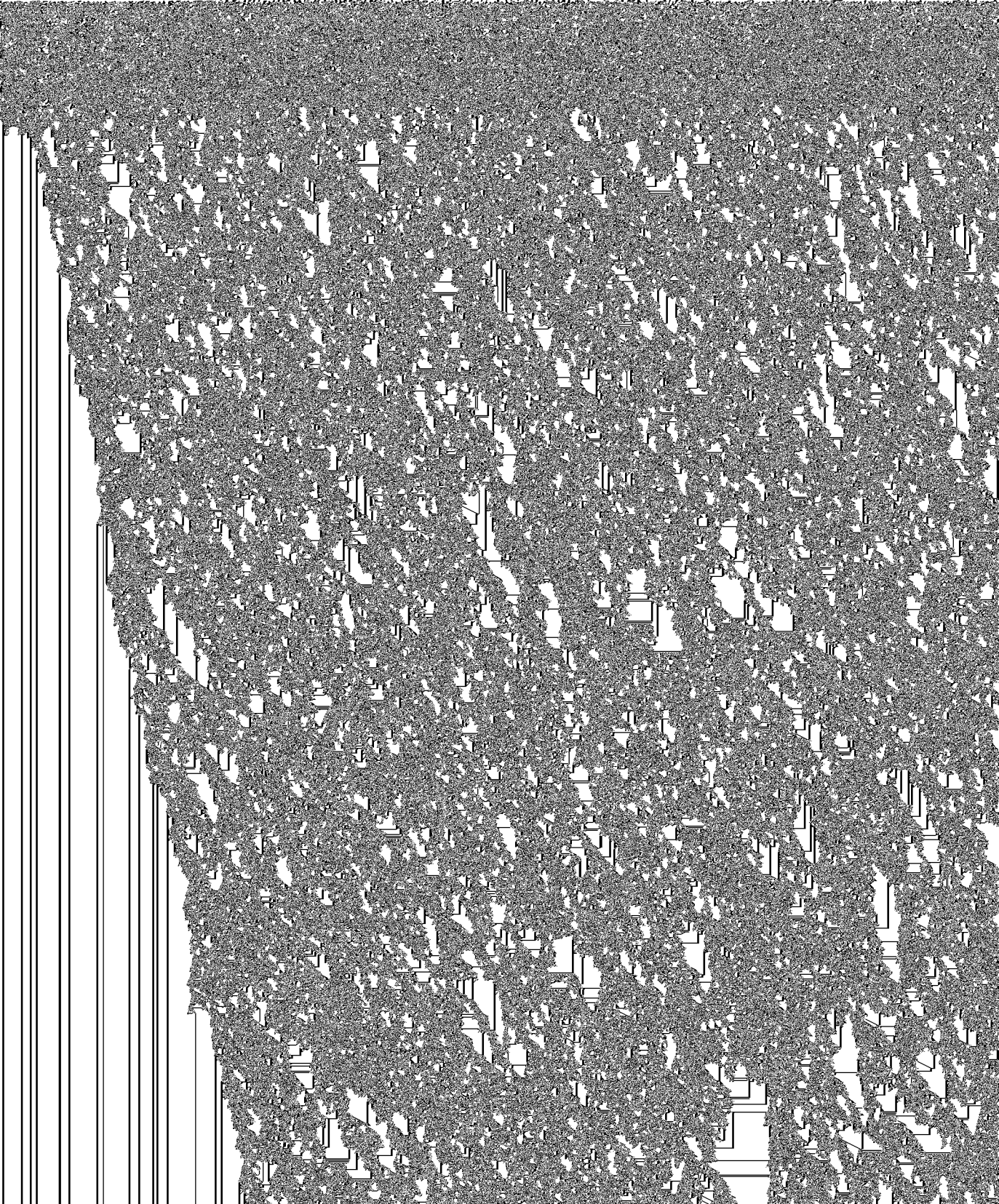
- *akru akru* : "yavaş, yavaş", *çerig aldı akru akru Kistrâge bildürmedin bir yığaçlık yerge keldi.* (231v6KE)

- *azın azın* : "azar azar", *azın azın içürdi aña kadgını.* (80-2ME)

- *kaç kaç* : "tekrar tekrar", *kaç kaç yuldi evürdi anı,* (92-5ME)

- *başka başka* : "başka başka", *başka başka kâhinlerini yığıp sordı.* (38r2KE)

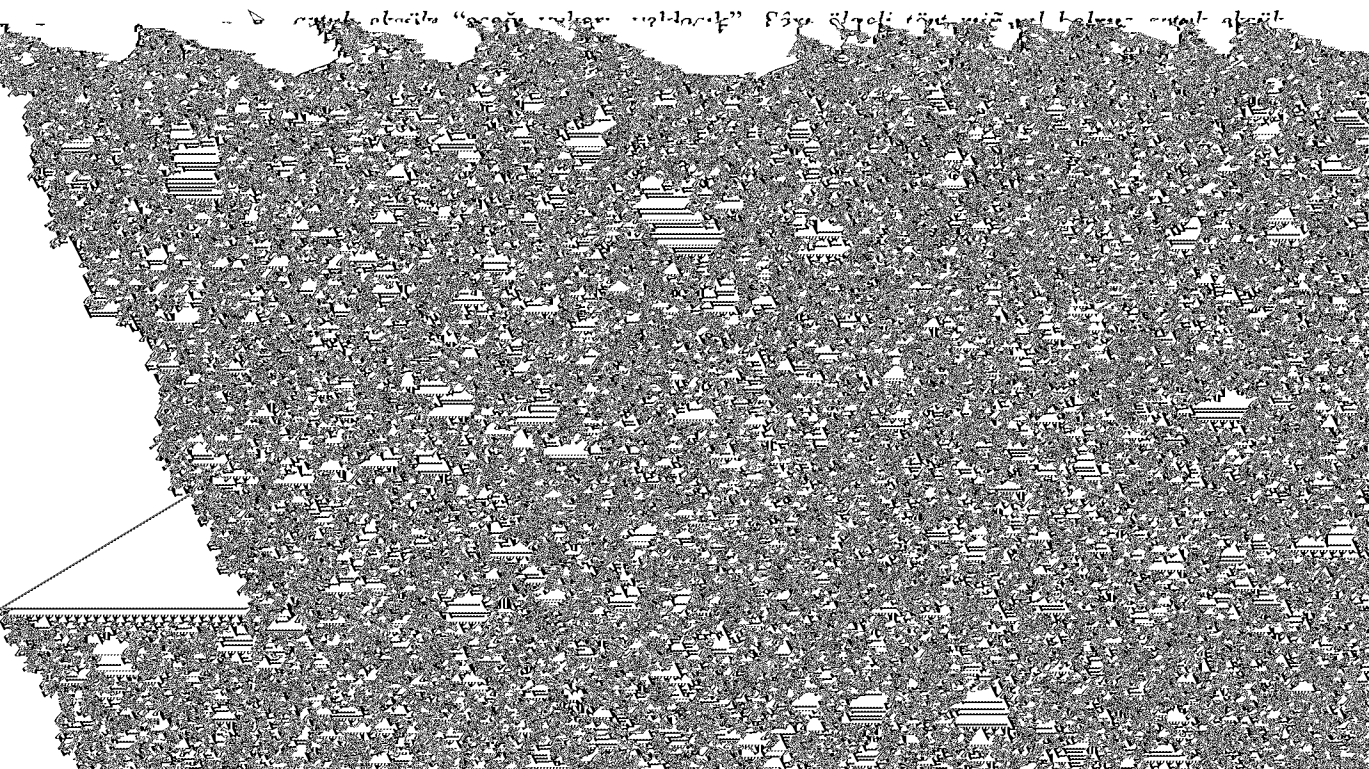
- *sekrîşü sewnîşü*: "sevinerek", *kaçan dünyâ munlarğa argursa erdi, sekrîşü sewnîşü dünyâ öziñe tüşer erdiler.* (393-1NF)
- *ürüşüp hırlaşu*: "hırlaşmak", *sarây tünüküdin iki möşük ürüşüp hırlaşu tüşdiler.* (178r7KE)
- *yığıp terip* : "toplayıp, derleyip", *Mevlâ ta'âlâ yelge hitâb kıldı, 'âlemni kezdi, eti, terisi, süüki kayda erse yığın terin keltürdi.* (165v20KF)

➤ *el kün+* : “yabancı el gün” *eğer kızını bermez erse men borin el künin hozar-*

- *muñ kadğu* : “sıkıntı, üzüntü”, *kaçan muñ kadğuğa mübtelâ bolsalar Mekkege kişi idip kurbân kılur erdiler.* (29v13KE)
- *oğul uşak* : “çocuk çocuk”, *yarağlıg-sen velikin oğul uşakiñ telim turur.* (186r4KE)
- *saw+ söz+* : “söz, konuşma”, *Lûtnuñ bir kimerse birle sözi sawı boldı.* (59r16KE)
- *sıduk yaruk* : “kırık kesik”, *ay eskirmişinçe karanguluk bolsa Mevlâ ta' âlâ kökdin bir sıduk yaruk idur erdi.* (118v18KE)
- *tawar yıldı* : “hayvan sürüsü”, *olar keñşdiler tawar yıldı alsa-miz atamız bilgey.* (73r12KE)
- *teñ tuş* : “eşit,denk”, *men tün kün bu kadğuda-men teñ tuşumıznu alurğa küçimiz yetmes.* (186v5KE)
- *toğ tofrak* : “toz toprak”, *Ebū Bekr artıña bakdı toğ tofrak kördi.* (220v8KE)
- *toğ toz+* : “toz” *Yūsuf köñli ança birle xoş boldı, toğ toz amrudı.* (74r17KE)
- *uluğ bedük* : “yüce”, *takı zindânga kemişiñ, takı bir uluğ bedük yerde tört tam binâ kılıñ.* (217-4NF)
- *uruğ+ kadaş+* : “akraba, hısım”, *Mekkede uruğum kadaşım bar,* (48-15NF)
- *yawuz yaman* : “kötü”, *yawuz yaman yoruğğa tuş bolup ölseler mü min ölsünler.* (88r19KE)
- *yılan çıdan* : “yılan çıyan”, *elgim bağlap meni salmañ yaza beriñ, kuduğdağı kuş kurt yılan çıdanlarını korıgay-men.* (70v5KE)
- *yinçke yuwka* : “ince”, *yinçke yuwka tonlar keyip teni öte körünür erdi.* (80v16KE)
- *yoksuz çığay* : “yok yoksul”, *mâlum kâfirğa bolmasun tep ksuz müsülmân çığaylarğa berdim.* (161v5KE)
- *zişt bî-meze* : “kötü, çirkin”, *Labūzâ inen zişt bî-meze cemâlsız turur.* (337-11NF).

V.2. Zıt Anımlı İki Sözcükten Oluşan İkilemeler

- *yawuz yaxşı*: “kötü, iyi”, *bu kün munça halâyık yawuz yaxşı, müémî n kâfir Nüh oğlanlarındın tuğdılar.* (27r15KE)
- *yem içim* : “yiyecek içecek”, *eğer Mevlâ bu ağırdın şifâ berse kayu yem içim maña sewüg turur anı özümke harâm kıldım.* (61v19KE)
- *yer+ kök+* : “yer gök”, *yerni kökni yaratğan Tañrı birle and yâd kılur-men.* (79-12NF) (137v8KE)
- *yokarı kuyı*: “yukarı aşağı”, *Óak ta’âlâni yokaru kuyı astın üstün ilgerü artgaru birle yâd kılur bolur.* (211v4KE)

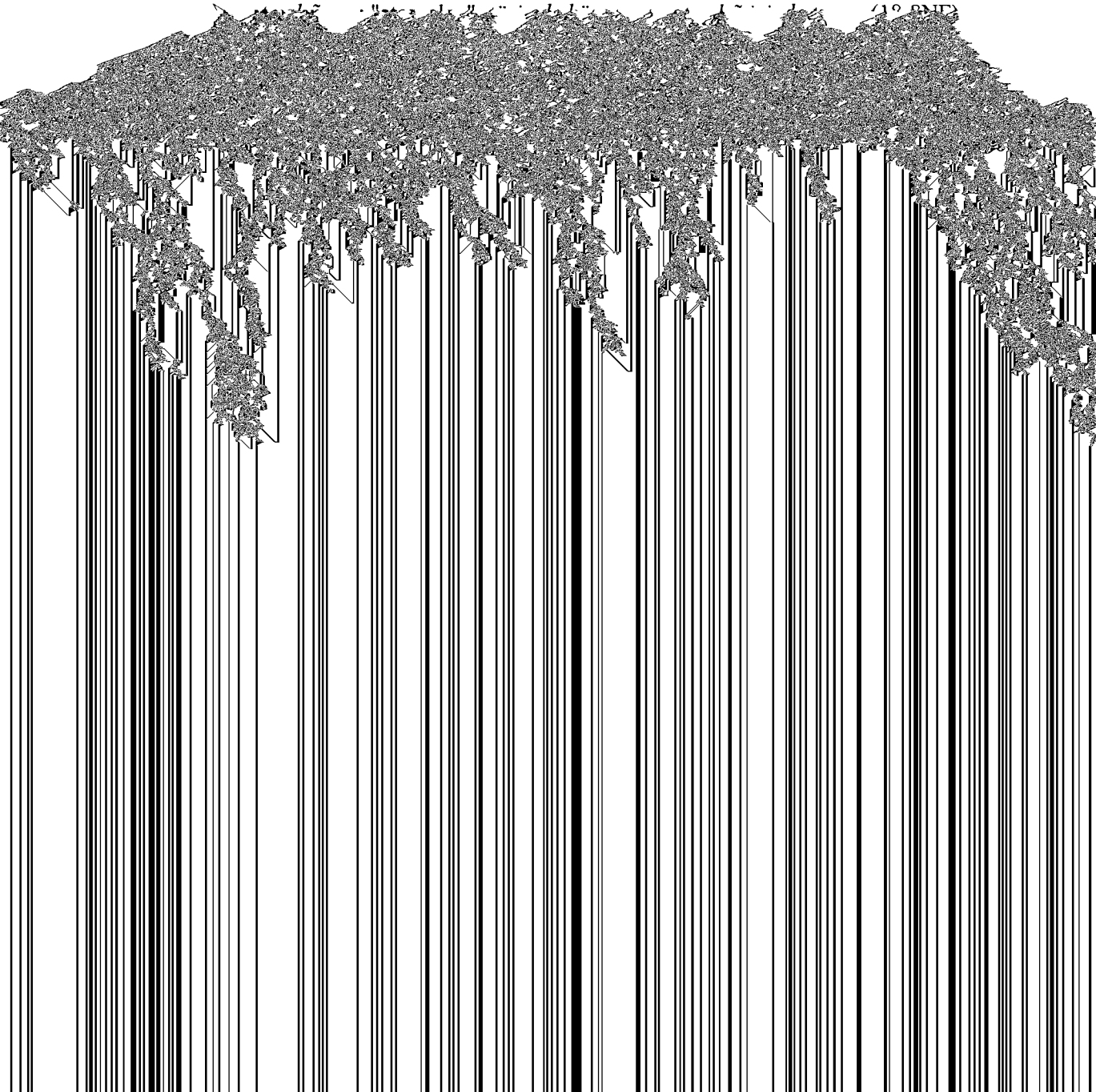
VI. İkilemelerde Kullanılan Dil Açısından Harezmi Türkçesinde İkilemeler

VI.1. Türkçe + Türkçe Yapısında Olan İkilemeler : Harezmi Türkçesi metinlerinde ikilemenin

- *bay+ çığay+*: "zengin, fakir", *Mısr eliniñ bayı çığayı, erkegi tişisi kim satgın alguga kim nezzâreğa yığıldılar.* (75r10KE)
- *boş eyesiz*: "başı boş, sahipsiz", *Yâ Resûla'llâh olar yığılmasdın burun bargül , yılkı karaları boş eyesiz kalıp turur.* (228r1KE)
- *büken+ bağursuk+*: "bağırsak", *ol mel'ün teweniñ necâsatlığ bükenlerini bağursuklarını cümlesini Peyğâmbar 'as. üzesiñe kemişti.* (12-4NF)
- *edgü+ arığ+*: "saf, temiz, iyi", *edgüleri arığları ol yarlıgıñı bitiyürdiler.* (117r13KE)
- *el kün+*: "yabancı, el gün", *eger kızını bermez erse men barıp el künin bozar-*

- *kul karavaş-karabaş*: "kul köle", *men saña kelmişde altun kümüş mâl esbâb kul karabaşdın başka kırk miñ altun hâvan berdim.* (328-11NF) (kul karabaş, 193v6KE)
- *kul+ karavaş+*: "kul köle", *tört miñ ewlük kulı karavaşı bar erdi.*(328-11NF) (kul karabaş, 193v6KE)
- *kul+ küñ+* : "kul, cariye" *Mısr xalkı yeti yıl kahtlık birle mübtelâ boldılar, mâlın tawarın mülkin esbâbın kılın küñin Yūsufğa satıp aşlık aldılar.* (66v20KE)
- *kuş kurt* : "kuş, böcek", *Nemrüddın korkmışda eltip tağ üñürinde kızledi, toyak süt berdi, meniñ közüimde öldürginçe men körmedin kuş kurt yesün tedi.* (38r9KE)
- *küç+ erk+* : "güçlü kuvvetli", *bizlerdin küçlüg erklig melike-sen.* (148r6KE)
- *muñ kadğu* : "sıkıntı, üzüntü", *kaçan muñ kadğuğa mübtelâ bolsalar Mekkege kişi idip kurbân kılur erdiler.* (29v13KE)
- *oğul uşak* : "çoluk çocuk", *yarağlıg-sen velikin oğul uşakiñ telim turur .* (186r4KE)

- *yarık yışik ~yaşık*: "zırh, miğfer", *Peygâmbar 'as. arkasında yarık yaşık üze tururlar.* (45-8NF) (133r7,9KE)
- *yawuz yaman*: "kötü", *yawuz yaman yoruğğa tuş bolup ölseler mü'min ölsünler.* (88r19KE)
- *yawuz yaxşı* : "kötü, iyi", *bu kün munça xalâyık yawuz yaxşı, müémin kâfir Nüh oğlanlarındın tuğdılar.* (27r15KE)
- *yegü içgü* : "yiyecek içecek" *Ey Muhammed biz xazene kola turur-biz yegü içgü bulmaz-miz.* (227v9KE)
- *yem içim* : "yiyecek içecek", *eger Mevlâ bu ağrığdın şifâ berse kayu yem içim maña sewüg turur anı özümke harâm kıldım.* (61v19KE)
- *yer suw+* : "yeryüzü"⁷, *âbdân kıldı yer suvnu kapsadı anı Tañrı rahmeti birle.* (169-7ME)
- *yer yurt+* : "yer yurt", *seniñ mahabbatıñda xatunlarını, oğul kızlarını, yer yurtlarını salıp Mekkedin Medîneke hicret kılğan muhâcirlar içgeyler.* (63-8NF) (49r2KE)
- *yer+ kök+* : "yer gök", *yerni kökni yaratğan Tañrı birle and yâd kılur-men.* (79-12NF) (137v8KE)
- *yer+ kök+* : "yer gök", *üstün baktım erse körer-men bir yerli kökli arasında bir uluğ taht urulmuş.* (9-7NF)
- *yıg+ çoğ+* : "gürültü, patırtı", *yıgı çoğı sahâbelerdin ôâhir boldı.* (236r3KE)
- *yıgı çoğı* : "ağlayıp, inlemek", *yıgı çoğı sahâbelerdin ôâhir boldı.* (236r3KE)
- *yıgı sıgıt* : "ağlayıp, inlemek", *yıgı sıgıt kopardılar.* (242v3KE)

- *arığ helâl* : “temiz, helal”, *andağ erse anı kim buluñ kıldıñız arığ helâl turur.* (117-4NF)(263-11NF)
- *aş ta'âm* : "yiyecek", *xalâyık Yūsufnıñ cemâlin körüp aş ta'âmı unutdılar.* (93r13KE)
- *atlâs ağı* : "ipek kumaş", *Ne eren toprak astın keñ cihânga sığmağan ; tar lahid içre yaturlar yörgeñip atlâs ağı.* (238v8KE)
- *atlâs+ çuz+* : "ipekli kumaş", *tonadım türlüg yığardın Rüm Ötây atlâs çuzı.* (249v6KE)
- *bilge+ hakim+* : "bilgili", *Nemrüd bilgelerni hakimlerni yığdurdı.* (42v6KE)
- *esen selâmet* : “sağ salim”, *gâyet sewer erdim saña ısbarladım, esen selâmet maña kawuşturgıl.* (58r11KE)
- *kadğu+ hasrat+* : “kaygı, endişe”, *on miñ kişi ta'ziyat tegürü kelgey erdiler takı benim kadğum hasratım andağ ziyâda boldı.* (242-8NF)
- *körk+ cemâl+* : "güzel", *melik İbrâhîmni kördi, körklüg cemâllig, ağırladı, yanında orun berdi.* (45v1KE)
- *kuruğ xâli* : "kuru, boş", *heç neerse bermediler erse kuruğ xâli elig birle keldi.* (331-15NF)
- *küç+ heybet+* : “güç, azamet”, *bu Semdün bir dîv erdi, korkunç küçlüg, heybetlig, Süleymânga boyun sunmas erdi.* (139v17KE)
- *küçlüg kavi* : “güçlü kuvvetli”, *ba'zılar küçlüg kavi erdiler,* (138r17KE)
- *mâl tawar+* : "mal mülk", *bu mâl tawarlarını at adakınga takı köksinge eletür-sen.* (70-4NF) (75r7KE)
- *mâl tewe* : “mal, hayvan”, *Nemrüdnuñ kamuğ anbârların, altun kümüşlerin mâl tewelerin dervişlerge sadaka berdi.* (45r6KE)

➤ *mürşal ulıyca* : “murşah”, *Bowş İswâ'ıldo ulıyca mançünyze işa tınıç boldı.*

VI.3. Türkçe + Farsça (Farsça+Türkçe) Yapısında Olan İnklemeler

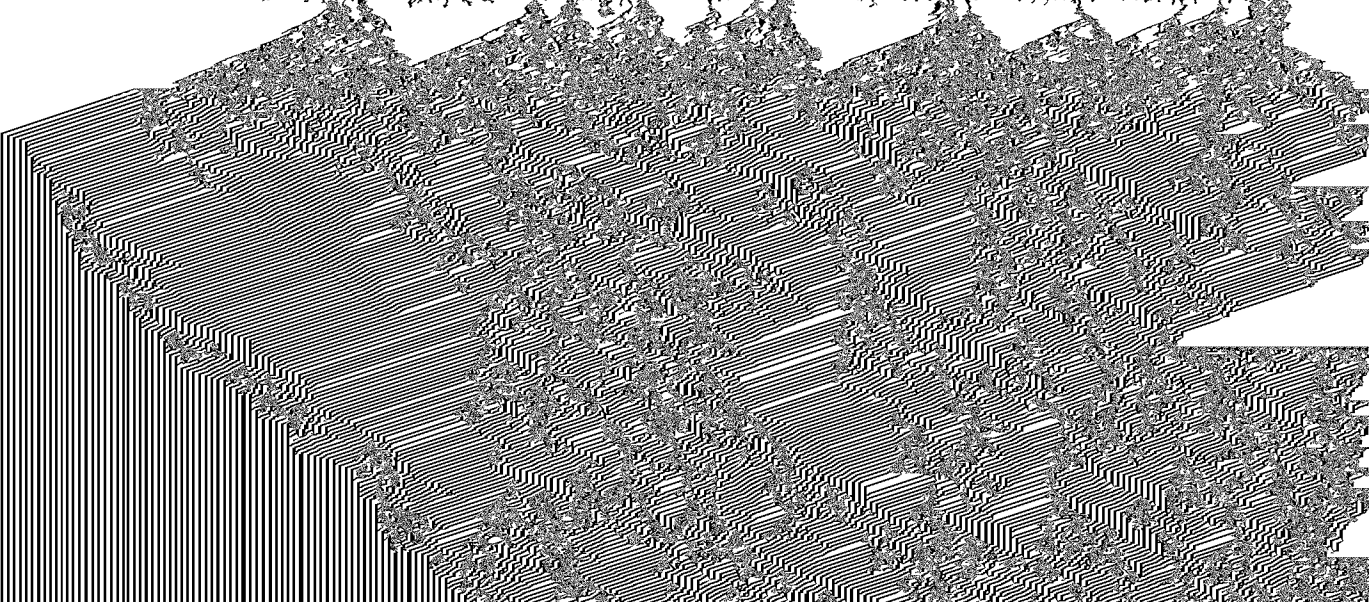
- *ariğ pāk+* : "temiz, arı", *mülkinge noxsân yok takı kerekmez sıfatlardın ariğ pāk turur.* (78-16NF) (41v5KE)
- *bağ borlak*⁹ : "bağ, bostan", *bu vilâyetde bâğ borlak, ni'met vâfir erdi* (57r1KE)
- *bal çakır* : "bal çakır", *al inisiñ tetsinde kende utciñ bal çakır.* (77-17VF)

herhangi bir değişiklik yapmamıştır. Ayrıca bugün Türkiye Türkçesinde bağlaçsız olarak kullandığımız *hazır nazır ol-* “hazır olmak” anlamındaki ikilemenin de yine Harezmi Türkçesi metinlerinde *hazır takı nazır* (431-4NF) şeklinde *takı* bağlacıyla kullanıldığını görüyoruz. Zamanla bu bağlaç aşınmış ve bağlaçsız şekli kullanılmaya devam etmiştir. Bu örneklerdeki bağlaçlar bağlama fonksiyonu ile değil sadece pekiştirme fonksiyonuyla kullanılmıştır. Bu açıdan bakıldığında Arapça ve Farsça kelimelerin birbirine bağlanması için kullanılan izafet ve bağlaçların eğer pekiştirme fonksiyonunda kullanılmış iseler ikileme teşkiline engel oluşturmayacağını söyleyebiliriz.

- *cemâd cânsız* : “taş gibi, cansız”, *munuñ teg cemâd cânsızka neteg secde kılursız?* (216-14NF)
- *kîne hased* : “kin, düşmanlık, kıskançlık”, *köñüllerinde kîne hased bolmağay.* (65-14NF)
- *pârsâ zâhid* : “sofu, dindar”, *bir pârsâ zâhid bar erdi.* (295-6NF)
- *pend ü nasihat*: “öğüt, nasihat”, *pend ü nasihat, ey müsülmânlar yamanlar birle koldaşlık kılmañ.* (195v20KE)

VI.5. Arapça+Arapça Yapısında Olan İkilemeler: Bu yapıyla kurulmuş ikilemelerde de bağlaç ve izafete rastlanmaktadır. Bugün Türkiye Türkçesinde *gelir gider*, *alım satım* şekilleri bağlaçsız olarak kullanılmaktadır. Harezmi Türkçesinin bir yazım geleneği olarak aynı anlamı karşılayan Arapça ikilemeler bağlaçlı olarak kullanılmıştır. Hatta *bay u şirâ* örneğinde ikilemenin Türkçe açıklaması yine ikilemeli olarak *almak satmak* olarak verilmektedir. Bu örneklerin de ikileme olarak incelenmesi gereklidir. Çünkü buradaki bağlaç ve izafet anlama herhangi bir farklılık katmamış, pekiştirme aracı olarak kullanılmıştır.

- *‘âm xalk+* : “topluluk, halk, ahali”, *evvel yolu ‘âm xalkı keldi.* (114r19KE)
- *bay’ u şirâ’+:* “alım satım”, *eger kişi ticârat kılmak tilese bay’ u şirâ’ını ya’ni almak satmak ahkâmını takı bilmek kerek* (230-11NF)
- *cum’a ve cemâ’at* : “topluluk”, *tilâvet-i Qur’ân anıñ, cum’a ve cemâ’at anıñ..*(189v4KE)
- *dahl ve xarc* : “gelir gider”, *menim xâtırımka andağ tüşti kim beytü’l-mâlnı sizke bildürsem, dahl ve xarc siziñ ‘ameliñiz birle bolsa..*(186-10NF)
- *derece+ makâm+:* “rütbe, mertebe”, *men andağ sakınur erdim kim cümle peygâmbarlardıñ benim derecem makâmum yükey tep takı ‘ümmetim üküş tep.* (55-13NF)
- *devât kalem* : “divit kalem”, *üküş yıgladı devât kalem alıp xat yazdı.* (99r8KE)
- *enhiyâ mürsel*: “nevsamber” *kürsevür erdi cemâlin enhiyâ mürsel kamur*

- *sefer+ hazar+*: “savaş barış”, *yâ Ebâ Bekr kamuğ vaktı senîñ bizge edgülikiñ tegdi, telim haklar biziñ üze vâcib kıldıñ, seferde hazarda.* (193r10KE)
- *tedbir hîle* : “hile, al”, *Süleymân aydı : bir tedbir hîle kılıñ.* (142r19KE)

VI.6. Farsça +Farsça Yapısında Olan İkilemeler: Unsurlarını ikisinin de Farsça olduğu ikilemeler Harezmi Türkçesi metinlerinde oldukça seyrek olarak karşımıza çıkmaktadır.

- *dîv perî* : “dev perî”, *mendin kitgil tirig bar hiç xalk âdemî, dîv perî saña yavumasun.* (127r7KE)
- *nîst ü nâ-bûd* : “yok, vücutsuz”, *Fir'avnu deryâğa ğark kıldım, nîst ü nâ-bûd kıldım.* (207r4KE)
- *zişt be-meze* : “kötü, çirkin”, *Hâbîlniñ karındaşı Labûzâ inen zişt be-meze cemâlsız turur.* (337-11NF)

Görüldüğü üzere Harezmi Türkçesi metinlerinde de Türkçenin bu zengin anlatım gücünden, *ikilemelerden* yararlanılmıştır. Harezmi Türkçesi metinlerinde kullanılan ikilemeler daha çok pekiştirme amaçlıdır. Arapça ve Farsça sözcüklerle yakın anlamdaki Türkçe sözcüklerin birarada kullanıldığı ikileme türleri de oldukça sık karşımıza çıkmaktadır. Burada incelediğimiz Harezmi Türkçesi metinlerinin dinî ağırlıklı olmasının etkisi büyüktür. Harezmi Türkçesi metinlerinde bağlaçlı ve izafetli bazı örneklerin ikileme başlığı altında değerlendirilebileceğini, çünkü bağlaçlı ve izafetli şekillerin yanında bağlaçsız ve izafetsiz şekillerinin de kullanılabildiğini tespit ettik. Bu kullanımda bağlaç ve izafetler asıl görevleri dışında sadece pekiştirme fonksiyonu ile kullanılmakta, ikilemenin oluşumuna bir engel oluşturmamaktadırlar.

KISALTMALAR

- KE : Kısasü'l-Enbiyâ
- ME : Mukaddimetü'l Edeb
- MM : Mu'inü'l- Mürid
- NF : Nehcü'l-Ferâdis

KAYNAKLAR

- 📖 Ağakay, Mehmet Ali, (1953a), “İkizlemeler Üzerine”, Türk Dili, CII, sayı 16, s. 189-191.
- 📖 Ağakay, Mehmet Ali, (1953b), “İkizlemeler Üzerine”, Türk Dili, CII, sayı 17, s. 268-271.
- 📖 Ata, Aysu, (1997a), *Kısasü'l-Enbiyâ, I* (Giriş-Metin-İnceleme), TDK Yayınları, Ankara.
- 📖 Ata, Aysu, (1997b), *Kısasü'l-Enbiyâ, II* (Dizin-Sözlük), TDK Yayınları, Ankara.
- 📖 Ata, Aysu, (1998), *Nehcü'l-Ferâdis III* (Dizin Sözlük), TDK Yayınları Ankara.
- 📖 Atabay, N., Kutluk, N., Özel, S., (1990), *Sözcük Türleri*, TDK Yayınları, Ankara.
- 📖 Atalay, Besim, (1985-1986), *Divânü Lugat-it-Türk Tercemesi, I-III*, TDK Yayınları, Ankara.
- 📖 Atalay, Besim, (1985-1986), *Divânü Lugat-it Türk Dizini IV*, TDK Yayınları, Ankara.
- 📖 Clauson, Gerard, (1972), *An Etymological Dictionary Pre-Thirteenth Century Turkish*, G. Clauson, Oxford University Pres.
- 📖 Çağatay, Saadet, (1978), *Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler*, Ankara
- 📖 Eckmann, Janos, (1996), *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*, (Yayımlayan: Osman Fikri Sertkaya), Ankara, TDK, yayınları.
- 📖 Eckmann, Janos, (1995) *Nehcü'l-Ferâdis (I-Metin II. Tıbbasım)* (Yayımlayanlar; Semih Tezcan-Hamza Zülfikar) Ankara, TDK Yayınları.
- 📖 Eren, Hasan, (1949), “İkiz Kelimelerin Tarihine Dair”, *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C.III, s.429-447.
- 📖 Esin, Emel (2001), *Türk Kozmolojisine Giriş*, İstanbul. Kabalıcı Yayınları.
- 📖 Foy, Karl (1899), “Studien zur Osmanischen Syntax, Das Hendiadyoin und die Wortfolge ana baba Mittheilungen des Seminars für Orientalische Sprachen” *MSOS*, CII, Berlin, s.105-136.
- 📖 Hacıeminoğlu, Necmettin, (1998), *Harezmi Türkçesi Grameri*, Ankara.
- 📖 Hatipoğlu, Vecihe, (1981), *Türk Dilinde İkileme*, Ankara, TDK Yayınları.
- 📖 Hatipoğlu, Vecihe, (1982), *Dilbilgisi terimleri Sözlüğü*, Ankara, Ankara Üniversitesi Yayınları.
- 📖 Karamanlioğlu, Ali Fehmi, (1945) “Nehcü'l-Ferâdis'e Dair”, *Türk Dili IV*, Sayı 45, s.556-558.
- 📖 Karamanlioğlu, Ali Fehmi, (1968) “Nehcü'l-Ferâdis'in Dil Hususiyetleri I”, *TDE Dergisi*, C. XVI, s.55-72 .
- 📖 Karamanlioğlu, Ali Fehmi, (1969a) “Nehcü'l-Ferâdis'in Dil Hususiyetleri II”, *TDE Dergisi*, C.XVII, s.33-56.

- 📖 Karamanlıođlu, Ali Fehmi, (1969b) “Nehcü’l-Ferâdis’in Dil Hususiyetleri III”, *TDE Dergisi*, C.. XVII, s.57-80.
- 📖 Karamanlıođlu, Ali Fehmi, (1971) “Nehcü’l-Ferâdis’in Dil Hususiyetleri IV”, *TDE Dergisi* C.XIX, s.145-170.
- 📖 Toparlı, Recep, (1987), *Harezmi Türkçesi*, Erzurum, Atatürk Üni. Fen-Edeb. Fak. Yayınları.
- 📖 Toparlı, Recep (1988), *Mu’inü’l-Mürîd*, Erzurum, Atatürk Üni. Fen-Edeb. Fak. Yayınları.
- 📖 Tuna, Osman Nedim, (1948), “Türkçede Tekrarlar –I-”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C III, s.429-447.
- 📖 Tuna, Osman Nedim (1950), “Türkçede Tekrarlar –II-”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C IV, s.35-82.
- 📖 Yüce, Nuri, (1993), *Mukaddimetü’l-Edeb*, Ankara ,TDK Yayınları.